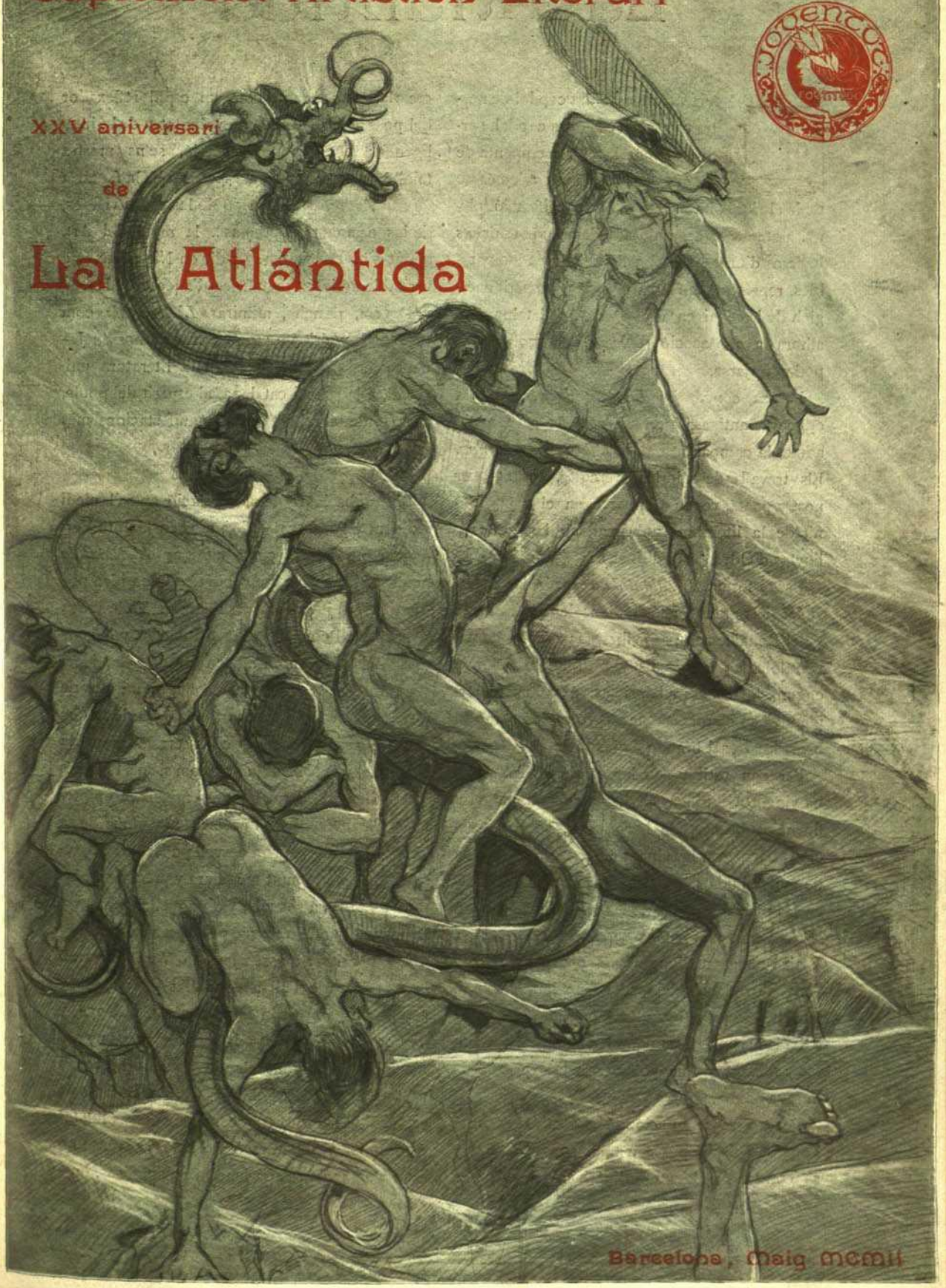
Suplement Artistich-Literari

XXV aniversari

de

La Atlántida

Barcelona, Maig MCMII

La Atlántida

L'ATLÁNTIDA es l'obra capdal de nostra terra. Y n'es l'obra capdal, perque ademés de tenir la empenta de las grans concepcions; ademés de tenir el riquissim ropatje d'una versificació plena, potenta y armoniosa; ademés de tenir las bellesas d'un estil y d'un llenguatje incomparables, representa, en tota sa puresa, l'esperit enérgich de la renaixensa literaria de Catalunya, y alhora la consecució d'ideals que molt pochs poden forjarse.

Per sa concepció, *L'Atlántida* recorda las epopeyas antigas: la grandesa de la seva acció admet la comparansa ab la *Odyssea* y la *Eneida*. Els trevalls del gloriós Hércules, cantats per nostre poeta, venen á juntarse, en el camp infinit de la literatura universal, ab las gestas y lluytas d'Odysseus y d'Eneas.

Per sa forma, *L'Atlántida* recorda las maravellas dels grans poetas italians de la Edat Mitja y del Renaixement; sas vibrantas estrofas contenen dolcesas espirituals y profondas, dolors y engunias, tristesas y llágrimas; á voltas hi resplandeixen clarors serenas, peró molt sovint hi brilla'l colossal brandó de las tempestas.

Per son estil y son llenguatje, *L'Atlántida* ha vingut á purificar la llengua catalana d'influencias foranas, de barbrismes, de construccions barroeras: ha vingut á ressucitar un món de mots oblidats, purs, onomatopeichs, perduts en las planas arnadas de las vellas crónicas, en els més tranquils recons de nostras montanyas. Y aixó no gayre lluny d'una época en que la llengua catalana's deixondía d'un llarch somni, barbotejant infantívolament, com nin que cerca debadas las primeras paraulas, quelcóm de confós y d'extrany que volía ésser la expressió de la seva ánima.

Per sa representació, *L'Atlántida* encarna l'esperit viril del poble catalá, son ardiment y sa constancia. L'extraordinari esfors de qui va crearla, se'ns mostra com un espill reflexador del poder invencible de la voluntat y de la inteligencia; per sa representació, se'ns mostra també com el punt que pot assolir la fantasía en sa volada cap á la regió de las grans visions, de las armonías supremas... la regió del Art, ahont s'hi troba, com va dir en Nietzsche, «la veritable activitat metafísica d'aquesta vida».

Devém, donchs, admirar *L'Atlántida* com un superb y altissim monument que mossén Jacinto Verdaguer ha aixecat á la literatura universal, á la poesía catalana, al esperit del poble, al culte de la bellesa en sas manifestacions més puras.

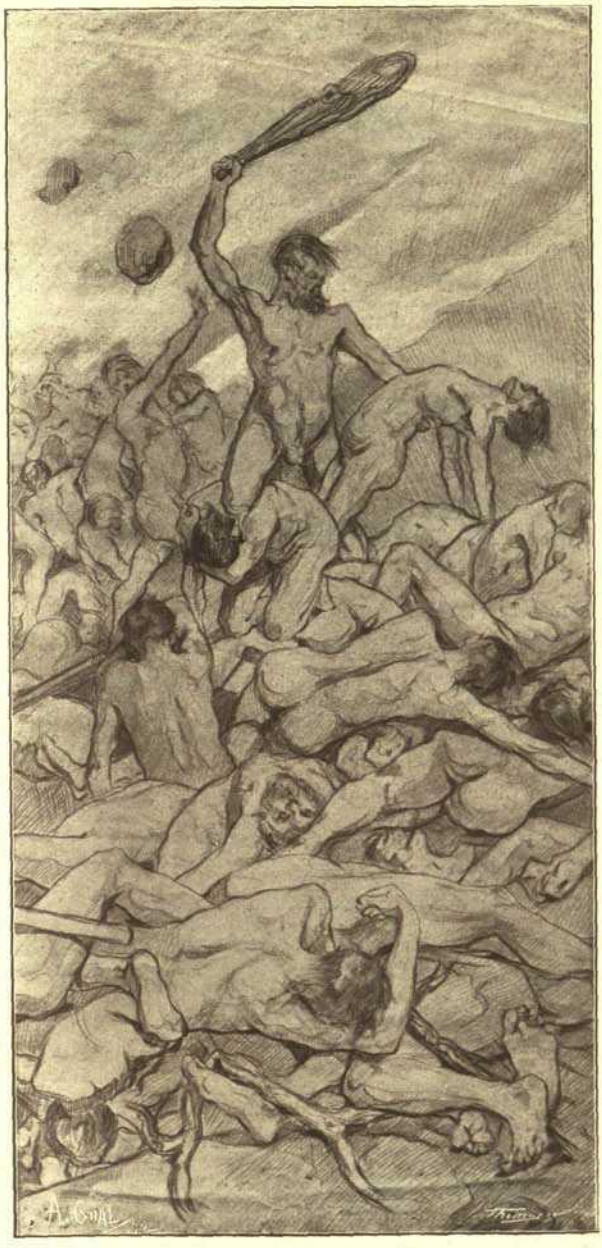
—

Si fós absoluta y fatal la relació entre'l medi ambient y l'artista creador, mossén Jacinto Verdaguer no hauría concebut may *L'Atlántida* en el medi hont va concebirla. ¿Quína idea podía oferir al jove poeta la Plana de Vich, única regió per ell coneguda, de la inmensa y llegendaria Atlántida enfonsada en l'Occeá? Cap idea; y no obstant, el poeta arreconat en un mas de dita plana, «sens haver vist més terra de la que s'ovira desde un marlet de las serraladas que la enrotllan, y coneixent la mar com si sols l'hagués vista pintada», segons diu ell mateix, ab pintoresch llenguatje, en el prólech magnífich de sa *Atlántida*, tenía en son cervell poderós la impresió d'una imatje molt més clara y precisa que las representadas á sos ulls, y ab aquella primera y lluminosa imatje'n tingué prou pera sa obra.

Y l'esperit de mossén Jacinto Verdaguer, ab la empenta de l'áliga capdal, s'enlayrá espay amunt y escampá son esguart per Catalunya, y dominá sos rius y sos boscos, sos prats y sos planells; y allá hont els demés sols hi veyan pastors y remadas, pobles y vilatjes, sa fantasía espléndida li evocá trágicas y espantosas lluytas d'elements y d'homes. Y lo que va veure no eran alucinacions, apariencias enganyosas, boy-

ras y fantasmagorías fillas de la nit y de las vigilias; no eran deliris malaltissos, febres de l'ánima: lo que va veure era ben cert, perque'l món dels somnis es un món tan real com la veritat mateixa. Y *L'Atlántida* fou el descens de la mágica cavalcada del esperit per las regions ahont lo mort torna á la vida y lo invisible esdevé visible; *L'Atlántida* fou el descens de la mágica cavalcada del esperit al venir á nosaltres enlluhernat per gestas heroicas, lluytas titánicas, convulsions de pobles agonitzants, batechs de pobles que naixían. Mossén Jacinto Verdaguer havía ohit els accents de las trompas épicas qu'Homer ohí; havía ohit la veu de Soló que l'encoratjava; havía ohit els clams de Pirene moribonda, las flastomías dels atlants, els udols dels monstres del abím, la sorollosa remor de las tempestas, las veus planyívolas y delicadas de las Hespérides.

Y aquest concert inmens y sublím format ab tot lo que de gran té la Natura, nosaltres podém gaudirlo á tot hora mercés al poeta. Nostre agrahiment, donchs, envers qui l'ha produhit, deu ésser etern, com son eternas las bellesas que li donan vida.

—

L'Atlántida es el poema de la Natura, el poema d'Hércules. La Natura y Hércules son sos principals personatjes, millor dit, sos elements primordials. La Natura se'ns presenta ab tots sos aspectes y ab tot son poder, no com una forsa inconscient y cega, sinó com una forsa moguda per la Inteligencia divina y omniscient envers un'obra de justicia. Hércules completa'l trevall de la Natura. L'una y l'altre son els instruments de que's val el Deu castigador pera enfonsar el continent atlántich envilit per fastigosos vicis, per crims espantosos. L'aygua y el foch, els núvols y las montanyas, els arbres y las tempestas, els terratrémols y las cataratas s'uneixen horrorosament, fan sotraquejar els fonaments de la terra, trastornan l'ordre y la armonía de la Naturalesa, converteixen el món en caos ahont regnan las tenebras, bramula'l tro y serpeja'l llamp; mentres el creuha, venja.

dor y terrible, el gegant Hércules ab un pi encés per brandó, fent brunzir sa clava enorme, aterrant monstres y atlants, entre'l concert aixordador de las iras divinas que fan ohir arreu llurs veus enutjadas y tremendas.

L'Atlántida, ademés de l'obra d'un gran poeta, es l'obra d'un gran pintor, l'obra d'un gran músich. Conté maravellas de colors y de llums, quadros d'una vida exuberant y prodigiosa, conjunts d'un plasticisme admirable. Conté melodías de fresca suavitat, armonías sonoras y robustas, dissonancias esgarrifosas y barbres.

Y sota d'aquesta grandesa, en aquest ambient trágich s'hi desenrotlla també l drama humá, el drama d'Hesperis y d'Hércules; també sa veu se fa sentir á travers dels espetechs del món que s'ensorra. La infortunada Hesperis, la regina dels atlants, té tot l'encant de las deesas mitológicas, peró té també la passió de la dona y de la mare. Com las deesas de bellesa espléndida y eterna, té la gracia sobirana y l'armonía inmortal de linias que la maternitat no pot desfer; com á dona té la exquisida sensibilitat, l'impuls generós del cor; com á mare té l'esperit de sacrifici, la bondat y la bellesa de l'ánima. Sas set fillas, «lo tendre poncellám» d'Hespérides, enciseras y virginals joguinejant sota'l brancatje del taronger de daurada fruyta que sembla

tot un cel d'esmeragdes ab sa estelada d'or,

son las víctimas ignocentas del gran cástich, la nota més humana y bella del poema. May més llur mare pot oblidarlas: las fillas qu'Hércules més endevant li dona, de «morenor de verge», no esborran el recort de las primeras:

Que hermoses sou, mes filles! mes quan vos miro riure,
lo riure de les altres Hespérides anyor,

las hi diu ab tristesa, avans d'enlayrarse son esperit en cerca de sas fillas mortas que brillan dolsament dalt del cel, convertidas en estrellas.

En cambi ¡qu'heroich, qué fort se'ns presenta'l gloriós Hércules! Tan humá com la humana Hesperis, té la rudesa del colós y la tendresa del nin. Es verament el fill de Zeus, l'infant prodigiós de las llegendas, que ab sas manetas matava las serps enviadas per Dione á escanyarlo en son mateix bressol. Mossén Jacinto Verdaguer ens el descríu magistralment: va cubert ab la despulla d'un lleó, son pit es d'atleta, son ayre es guerrer y pagesívol. D'un sol cop de peu aixafa'l cap monstruós del drach; branda sa clava colossal com un jonch flexible sobre las testas dels atlants que

los guerrers de cap d'ala cauhen de quatre en quatre,
lo rebuig com espigues de blat, de cent en cent;

mitj parteix la montanya de Calpe; salva á Hesperis de sos fills malvats; extermina á Gerió, á Antéu; fa perdre la mena de las Harpías, de las Gorgonas, de las Estinfálidas. Y sa fí no es la fí violenta de Siegfried y d'Aquiles: sa fí es una fí tranquila, perque l'Héroe ja ha cumplert el manament del Orácul de Delfos portant á terme'ls dotze trevalls, expiació que devía purificarlo de la mort de sos primers fills cremats en un esclat de follía inmortalisat fa segles pel gran Eurípides:

Y al sentir que xuclava la terra ja sos ossos,
de puigs y roques dues columnes aixecá;
y en elles, ab la clava que doná al mar, á troços,
los malehits realmes, escríu: NO MÉS ENLLÁ.

—

L'Atlántida representa, finalment, un moment decissíu en la historia de la Humanitat. Es un capvespre y una aubada: un capvespre tempestuós, una aubada plascévola y serena. Es la fí d'un món vell, la naixensa d'un món nou. De lo enorme, de lo caótich se'n desprenen formas precisas; de la inmensa y confosa barreja de pobles, n'ixen, dirigidas per l'esperit de diferenciació fill de la naturalesa íntima dels éssers y de las cosas, las novas nacions ab llurs fitas definidas, ab llurs ánimas eternas.

L'Atlántida es, per tots conceptes, l'obra capdal de nostra terra: JOVENTUT s'honora á sí mateixa al honorarla avuy.

G. ZANNÉ.

Hon ets?—Y ¡ay! hon l'hermosa solia'ls cors atraure,
lo pelach responia:—Jo l'he engolida a nit;
¡feste enlla! entre les terres per sempre'm vull ajaure;
¡ay d'elles! ¡ay! si m'al¸o pera axamplar mon llit!—

Ll carrega fexuga l'Omnipotent sa esquerre,
y'l mar d'una gorjada cadavre la engolí,
restantli sols lo Teyde, dit de sa ma de ferre,
que sembla dir als hòmens:—¡L'Atlàntida era ací!—

La ilustració d'aquest Suplement

Es pera l'artista tasca costosa la ilustració d'una obra literaria, perque ha de subjectarse rigorosament á lo qu'ha concebut l'autor. Això fa que, pera realisar un trevall perfecte d'aquesta naturalesa, qui s'ho proposi deu ferse seva l'obra, ó sentirla com si propiament ho fos. Si no existeix íntima afinitat entre'l sentiment estétich dels dos, no pot lograrse la realisació d'una obra perfecta. Tractantse del poema d'en Verdaguer, s'accentúa més fortament encara la necessitat indispensable d'aquesta relació íntima entre'l gran poeta y'l que pretengui ilustrar la seva obra, que deurá sentir envers aquesta gran amor y tenirne un coneixement exacte. Es més: pera ilustrar *L'Atlántida* s'ha d'ésser poeta, en l'ample sentit de la paraula, y aixís podrá entreveures, en mitj dels versos, la delitosa plasticitat qu'enclouhen. Per això en Gual, enamorat de las bellesas del poema d'en Verdaguer, espontaniament trassá'ls dibuixos qu'avuy se reproduheixen en aquest suplement de JOVENTUT.

La explicació de cóm y per qué van ferse aytals dibuixos y's donan ara á llum, es lo que'm proporciona'l motíu, honrosissim pera mi, de que mon nom figuri en aquestas páginas, tribut que al gran poeta de Catalunya dedican avuy mos amichs de JOVENTUT; motíu que'm dona lloch á que puga unirme á ells ab tota ma voluntat pera testimoniar l'entussiasme y veneració que m'inspira l'eminent mossén Cinto, gloria de las lletras catalanas, orgull de casa y mestre de tots.

Fa deu ó dotze anys que, visitant un día á n'en Gual en son estudi, vaig sorpéndrel ocupat esbossant un dibuix quin assumpto vaig desseguida reconeixe. Era un cant de *L'Atlántida*. A ma pensa hi acudí sobtadament el ritme de sos primers versos. En Gual me parlá ab molt entussiasme de la idea qu'havía concebut de fer tota la ilustració del hermós poema, y'm va ensenyar tota una porció de bocets. L'efecte que'm produhi-

ren fou inmens, no sols per sa factura; més que per ella, per lo que representavan. Els plans de mon amich no's cumpliren, y com tantas obras sevas las guardá en silenci. Després d'haver vist els dibuixos en Verdaguer y alguns pochs companys, no se'n parlá més. Entre'ls que'ls vegeren s'hi comptava en Vía; al tractarse de fer aquest suplement va fermen memoria, y pensant qu'era difícil trobar qui per encárrech y ab precipitació fes algunas ilustracions del poema, va recomanarme que demanés á n'en Gual si'ns volía proporcionar els seus dibuixos. Cumplint gustós l'encárrech, vaig escriure á n'aquest demanantnhi dos ó tres y fentli avinent de lo que's tractava. Als pochs días vaig rebre contestació de París, que'm deya entre altras cosas:

«No tinch inconvenient en la proposició dels de JOVENTUT, mes una cosa'm té indecís: els dibuixos fa molts anys que son fets, y si bé estich segur del entussiasme y bona fe que'm van empenye á ferlos, no crech que sían gayre correctes; pensa qu'alló eran els primers bocets que jo'm feya pera mi no més, ab la idea de realisar totas las ilustracions del poema y publicarho; no sé si servirán pera la reproducció; de totas maneras á la teva má ho deixo.»

Ja ab el permís, vaig corre á fer la tría, peró aquí foren els meus dubtes. Tenint els dibuixos á la vista, no sabía per quíns decantarme, donchs en tots hi trobava qualitats remarcables: aixís es que'm vaig decidir á agafarne un número major al solicitat. Aquest delicte d'extralimitació dech ferlo constar, y espero de la benevolensa del amich que me'l perdoni. Estich segur que'ls dibuixos d'en Gual, aquí reproduhits, haurían guanyat molt al passar de bocets á obras definitivas, peró en mon concepte tenen un gran mérit: la ingenuitat. Son fets sense pensar en el públich, son obra sense influencias, obra nascuda al calor del entussiasme d'un temperament artístich que al ritme de las ben ciselladas estrofas del poema s'anava formant; eran un cant endressat al mestre, un ramell de flors qu'ofería l'artista novell al gran poeta.

Si'l resultat de la meva intervenció es satisfactori, remerciemho al autor; si es deficient (que no ho espero), sía tota la culpa pel que, indiscret, y aprofitant ausencias, abusá de la concessió amistosa del Adriá Gual, á qui en nom dels companys de JOVENTUT y en el propi dono gracias.

J. PUJOL Y BRULL.

Barcelona, maig de 1902.

L'estudiant de Ca'n Tona

SETZE anys devía tenir en Cinto quan trencá'l viarany que seguía per'anar al Seminari, de Folgarolas estant. Quatre'n feya que la seva bona y santa mare li amanía cada matí la fiambrera — qu'ell duya á la esquena penjada ab el feix de llibres — y l'aconduhía ab l'afecte qu'es de suposar en una mare de montanya. Fins allavors potser pochs el coneixían á n'el noy d'en Pep de Torrents, descomptantne'ls companys y gent del poble ahont nasqué. Si bé es cert que ja somniava y's sentía vibrar son ánima de poeta, els fruyts de son aprenentatje de copler se li quedavan la majoría en el mateix cervell, y'ls pochs que n'eixían no passavan del rotllo de companys de caramellas que'ls aprenían pera corrandejar, en arribant la Pasqua, pels indrets del Nort al llevant de la Plana de Vich.

Donchs al trencar de viarany cambiá de vida: deixá la de familia pera pendre la de llogat, que si bé'l retenía més en obligacions, li deixava més llibertat pera entregarse als encisos de la dolsa poesía... «A casa no'm podían mantenir y no'm tocá més remey qu'anarmen pera mestre á una masía, ahont hi trobí una galán gent.» Fou á Ca'n Tona, una casa de pagés humil, ahont se llogá pera passar á la maynada y al servey. A trench de jorn saltava del llit, y á la tasca; quedantli poch temps pera estudiar la amohinosa filosofía, que moltas vegadas li enterbolí'l celatje pur de sas inspiracions; y ab el paquet de llibres y'l recapte, feya'l camí de Vich travessant els gemats camps de Riudeperas y Colldetenas, entrant pel pont de Gurri, sol, sense formar ab la colla de confrares seus que ab la gatzara que feyan no podían apreciar la font de bellesa y de poesía qu'enclóu aquell indret de Plana, ab el Montseny per una banda y'l Pirineu per l'altra. En Cinto prou la hi sentía, gosanthi de debó y fent llargas reposadas á la Torre de Morgadés, en quina font, y á l'ombra d'un hermós desmay, havía concebut sas primeras intentonas poéticas. Ell havía anat á l'aula de retórica quan hi explicava'l doctor Cortés, condeixeble d'en Milá y Fontanals y ademés devot de sas obras, qu'allavors ja eran admiradas de tot Catalunya; y no cal dir si sería en bé dels deixebles aquell empenyo en mostrárloshi'ls joyells de nostra poesía popular, que per aquells temps recullí en son *Romancerillo Catalán* el gran mestre. Moltas eran las horas que'ls entretenía ab la lectura d'aquells cants, assadollantse l'ánima d'en Verdaguer ab el perfúm delicat, al ensemps que mascle, de la poesía popular, que fou la seva llet y sa obra de consulta y estudi.

L'época fixa en que comensá *L'Atlántida* es un xich difícil de trobar. Recorda ell qu'avans d'empendre aytal tasca escrigué una obreta en vers describint *L'ayguat de Vich*, puig ha tingut gran predilecció pera relatar els efectes del líquit element, y ell diu que considera aquell trevall com l'aprenentatje de son capdal poema. Sía com vulga, es cert que cursava encara filosofía quan el comensá, y'l manuscrit l'acompanyava de Ca'n Tona al Seminari, y las estonas que podía enfilava algún cant, sobre tot al eixir de l'aula, com si, abstret á tota explicació filosófica, hagués escoltat la veu del geni colossal, y encara seguís escoltantla tot anantsen á la casa ahont li escalfavan el dinar, qu'era al carrer de Cardona, entre la plassa de *Don Miguel de Cla-*

CASA DE FOLGAROLAS AHONT NASQUÉ JACINTO VERDAGUER

riana y la de *Las Garsas*. Allí, tancantse ben sol, trevallava molt y ab profit, ja d'esperit sobre'l poema, ja escribint aquellas poesías que li conqueriren las primeras fullas de llorer als Jochs Florals; y quan acabava la tasca del Seminari, altra vegada cap á pagés, camps á través y á posta de sol. Arribava á Ca'n Tona, passava la maynada y cap á la seva cambra, poch espayosa y desmoblada, ab un senzill llit, servintli de taula pera escriure una caixa de posar roba, y per seti, á falta de cadira, un bagul..., y allá sol ab tan bon ambient, mallava son cervell sobre el poema, pujant de pedra en pedra aquell monument grandiós de la literatura catalana. Quan era al bo de sos somnis el sobtava á vegadas aquesta veu: — *Senyor mestre, baixéu qu'aniréu á talayar las ovellas!* — ó'l cridavan per altras feynas que menys s'avenían ab son ideal y que feya de grat per haver sempre pujat trevallador al costat de son bon pare, aixís com poeta á la vora de sa santa mare, una dona que llegía molt y sentía més, possehint tot un capdal de cansons populars qu'heretá en Cinto, qui'l portá després al dipósit de casa l'Aguiló.

CA'N TONA

En tant, vingué'l primer diumenge de maig del any 1865, y ab ell el triomf de Verdaguer en la festa dels Jochs Florals. *Los Mossos de la Esquadra* ressonaren entre aquell estol d'entussiastas, ab els que s'hi trobava'l gran Mistral, y no cal dir cóm fou rebut l'estudiant ab la morada barretina y ab el tresor de sa inspiració portentosa!

De retorn á la feyna escolar trobá una colla d'admiradors: els germans Masferrer y en Jaume Collell, qu'era alashoras el gall de las aulas del Seminari. De l'amistat qu'esclatá arrán d'aquest succés tothóm ne té esment. Vingué la organisació del *Esbart de Vich*, y ab ell las sentadas á la Font del Desmay. Cóm creixía *L'Atlántida* ab la escalforeta d'aquell sol de poesía camperola! Quántas cosas me n'havía contadas en Serra y Campdelacreu d'aquella época de felís recordansa!

L'estudiant de Ca'n Tona ja era conegut, y mentres el món literari li teixía la garlanda inesfullable de la gloria, en els exámens de teología'l suspengué un catedrátich de cor aspre y aixut que no era capás de compendre'l joyell que tenía en un recó de banch de la seva aula; y ell per'xó, ferm en la seva empresa y aymant com era de la soletat, se'n volía anar al turonell ahont hi havía'l cementiri de Vich, y allá, assegut en una pedrassa que jo só prou vista y tocada, de cara al Montseny y al Collsacabra, obría el preuhat manuscrit de *L'Atlántida*, trevallanthi fins que'l sobtava l'hora d'anar á estudi. Un jorn, en una d'aquestas escapadas profitosas, perdé'l manuscrit, y no cal dir el neguit qu'aixó li doná, peró la sort feu que un seu condeixeble li trobés, coneixent qu'era d'en Verdaguer no per lo qu'en ell hi havía d'escrit y de pensat, sinó per la dolenta lletra, que de pas sía dit la hi fa mossén Cinto, costant de debó treuren l'entrellat.

Jo, ex-estudiant gens aprofitat d'aquell célebre Seminari, ahont si no vaig cullirhi la llevor de la ciencia hi trobí l'encant de la poesía, he voltat tota aquella Plana, y, devot afectissim del gran Verdaguer, podéu comptar si vaig arreplegarnhi d'anécdotas! Y cada vegada que per vacacions anava á Sant Hilari, mon poble nadíu, m'aturava á Ca'n Tona, y á l'ombra del faig que hi plantá mossén Cinto probava de somniarhi tot guaytant el finestró revellit de la que fou cambra seva, y desd'hont responía al mot de *poeta* ab que'l saludava'l bisbe Jordá, de qui era molt estimat. De Ca'n Tona no se'n mogué pas fins acabada la carrera, peró desde que'l premiaren als Jochs, plegá'l trevall del cos, comprenent que havía d'estar solament pel del cervell.

Vingué l'época d'ordenarse y plegá'l ram, cuydantse de l'ánima, essent ver exemplar en-

tre'ls seus condeixebles. Allavors fou quan conreuhá la poesía mística, de la que n'ha arribat á ésser el príncep en nostres días. Ordenat que fou, el destinaren á Vinyolas d'Orís, extrém ponent de la Plana de Vich. Aquella fou la primera y única parroquia ahont serví, y en ella feu de vicari y de rector. La governavan els dos germans Galcerán, de tanta anomenada. El gran feya la guerra carlina, y al morir en una acció per aquells indrets, hi feu cap el petit, quedant de regent mossén Cinto. Home d'estudi y d'oració era, com li reconeixían prou els feligresos, puig moltas vegadas els *cipayos*, intentant escométrel, eran amonestats pels vehins del poble qu'alegavan las virtuts del seu pastor, y això fou la causa de que may se vegés inquietat, encisant á tothóm ab son tracte afable. Mentres estigué en aquella parroquia *L'Atlántida* reposá, ja feta, esperant l'época que devían ovirarla'ls propis y'ls extranys, mostrantla aquests orgullosos.

No varen desmereixe en res sa fesomía y son ánima ab la estada á Vinyolas: poétich com es aquell reclós, al bell dessota del antich castell feudal, sigué pera ell bona font d'inspiració pera el conreu de la poesía mística. En l'horta verda y xamosa de la rectoría va plantarhi un llorer que cresqué ab vera ufana, fentli gaya ombra en las mitjdiadas d'estíu quan s'hi arredossava.

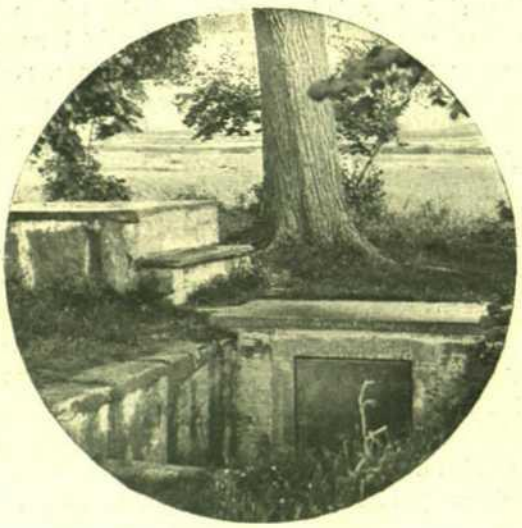
Després de tan bona sahó li esdevingué una malaltía produhida per l'excés de trevall intelectual, y ordenantli'ls metjes que viatjés per mar, deixá la carrera parroquial, se feu capellá de barco y... mar enllá, plorós y anyorívol de sa terra, descapdellá'l somni que tant temps l'havía afalagat, puig *L'Atlántida*. qué bé hi guanyá ab aquells viatjes, y ab ella la salut del poeta!

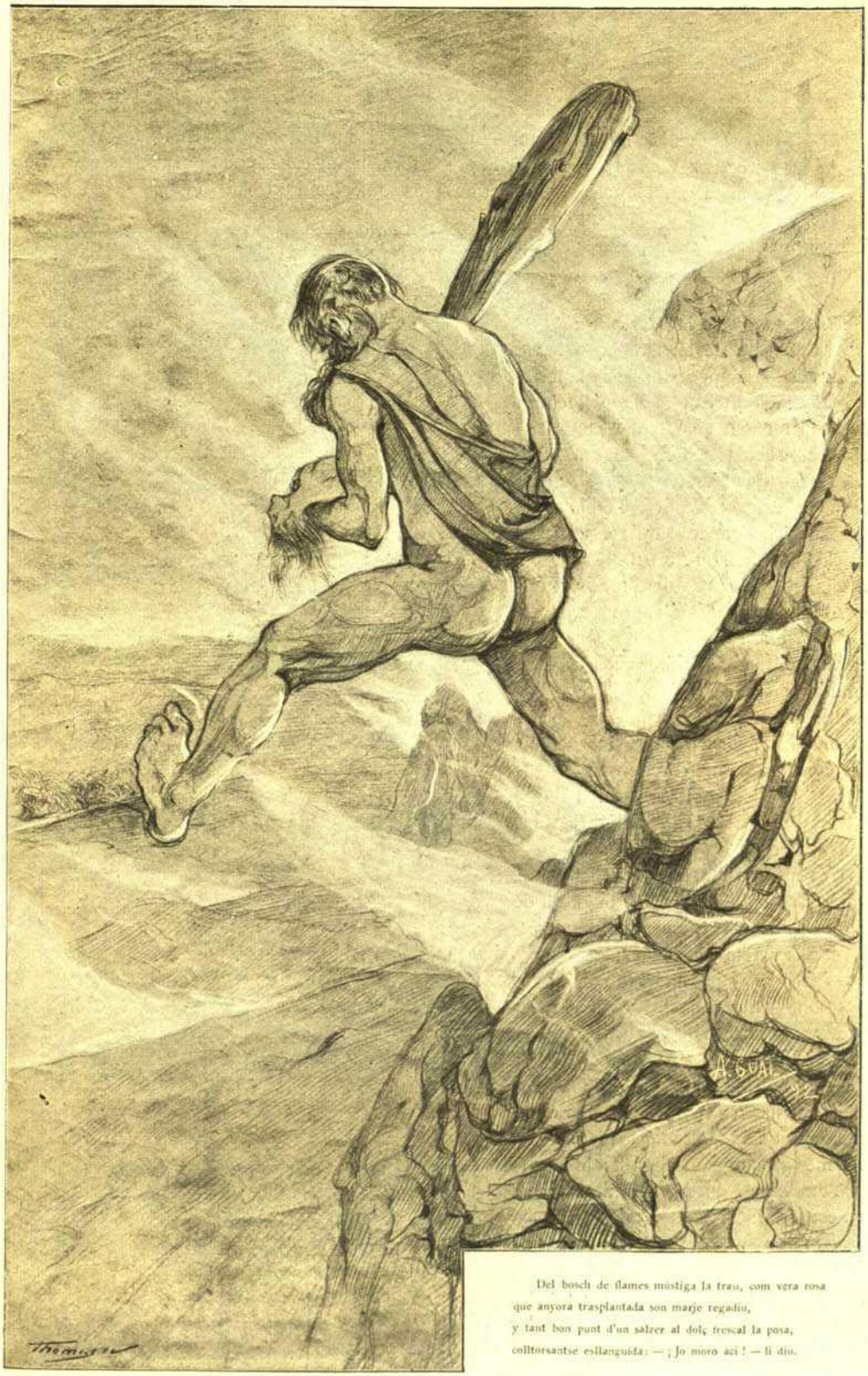
Pot considerarse ab quína fruhició JOVENTUT s'engalana avuy conmemorant las *bodas de plata* de *L'Atlántida!* Ja que'l virtuós sacerdot se vegé privat de celebrar las de sa primera missa, ab el dol qu'es de suposar, just es que festeji ab nosaltres las de son capdal poema. Si fou intens el dolor qu'experimentá, ho diu ben clar l'enfilall d'impresions ab que regalá á la literatura patria. Quí oblidará las planyívolas esparsas de *La fossa:*

Ja fa quatre anys que á mos peus
sempre estéu, cava que cava,
furgant de día y de nit
per obrirme la fossana.
Me la obríu per caritat
al veure que no tinch casa,
que no tinch casa ni res,
res d'aquest món sinó l'arpa.
Vosaltres me'n feu lo llit,
mes la son no es arribada;
tinch cançons per refilar
al bon Jesús y á la Patria.
. . . . . .
Ja fa quatre anys que á mos peus
sempre estéu, cava que cava,
furgant de día y de nit
per obrirme la fossana.
No la enfondíu gayre més,
que per mi ja sería ample
y tot obrintla per mi
podríau cáurehi vosaltres!

Y ara que'm perdoni mossén Cinto si he descubert els passos de l'época de sa vida que més estima y anyora. En celebració de sas *noces d'argent* ja m'es perdonable, y si Deu li dona vida y salut per'arribar á las *d'or*, oh! alashoras encara'n diré més de cosas qu'ara no se'm perdonarían pas.

ANTÓN BUSQUETS Y PUNSET.

Del bosch de flames mústiga la trau, com vera rosa
que anyora trasplantada son marje regadiu,
y tant bon punt d'un salzer al dolç frescal la posa,
colltorsantse esllanguida: — ¡Jo moro aci! — li diu.

La primera lectura de La Atlántida á Barcelona

Jo vaig tenirlo aquest honor — per cert ben gran! — de sentir la primera lectura que del seu hermós primer poema va donar á Barcelona nostre gran poeta mossén Jacinto Verdaguer.

—

Era en temps de la República.

Al Café Nou de la Rambla hi havía alashoras lo que podríam dirne la tertulia del jovent intelectual d'aquell temps. Allí s'hi reunían en Vilanova, en Simó Gómez y'l seu germá Enrich, en Bartrina, l'Ixart (qu'alashoras ni tan sols pensava en ésser escriptor), l'Obiols, un jove músich delicadissim que va morir tísich, en Vidiella, l'Arcadi Más y Fontdevila, y molts altres escriptors, pintors, esculptors y músichs qu'ara no recordo. Tothóm era federal, *ça va sans dire*, amant de las arts y de las lletras y, ab entussiasme, del renaixement de la literatura catalana. De quan en quan venían á las taulas dels costats gent ja de nom, com en Frederich Soler (Pitarra), en Conrat Roure, en Felíu y Codina, en Clavé, l'Altadill, l'Almirall, etc., etc.

Una nit que jo m'estava prenent café, va arribar en Bartrina, y com ja era de rigor que'ns contés quelcóm d'interessant, tots varem preguntarli:

—Bé, y avuy ¿quína'ns en portas?

—Oh!—va contestar.—Avuy sí qu'es grossa, y de debó!

—¿Y donchs?

—Un nou poeta, un geni de la fusta dels antichs grechs, y potser millor encara! Vaja, qu'en molt temps no s'ha vist res més gros ni aquí ni en lloch!—

Tots varem quedar mirantnos, y ell va contestar:

—Sí, un pageset de la Plana de Vich...—

Tot just havía dit aixó, que tothóm esclatá á riure. Sabían prou cóm las gastava en Bartrina.

—Donchs no, no vos en riguéu! — va dir ell, formalisantse. — Es un poetás, fresch, robust y grandiós com pochs se'n hagin vist! Y ha fet un

poema sobre l'Atlántida ab gran erudició, ab inspiració elevada...—

Aquí un el va interrompre ab to de mofa:

—¿Un pageset? Vaja, que si haguessis dit qu'havía fet unas corrandas pera unas caramellas, ó uns goigs, potser encara t'hauríam cregut, peró un'obra aixís... ¿d'hónt redimontri haurá tret la erudició y l'assumpto? Vaja, noy, avuy l'has esguerrada!

—Donchs sí! — replicá en Bartrina encara més serio.—Es qu'ha seguit els estudis eclesiástichs en el seminari de Vich.

—Aquest adob no passa!—va cridar un altre.—Avans era un pageset y ara l'has fet capellá!...

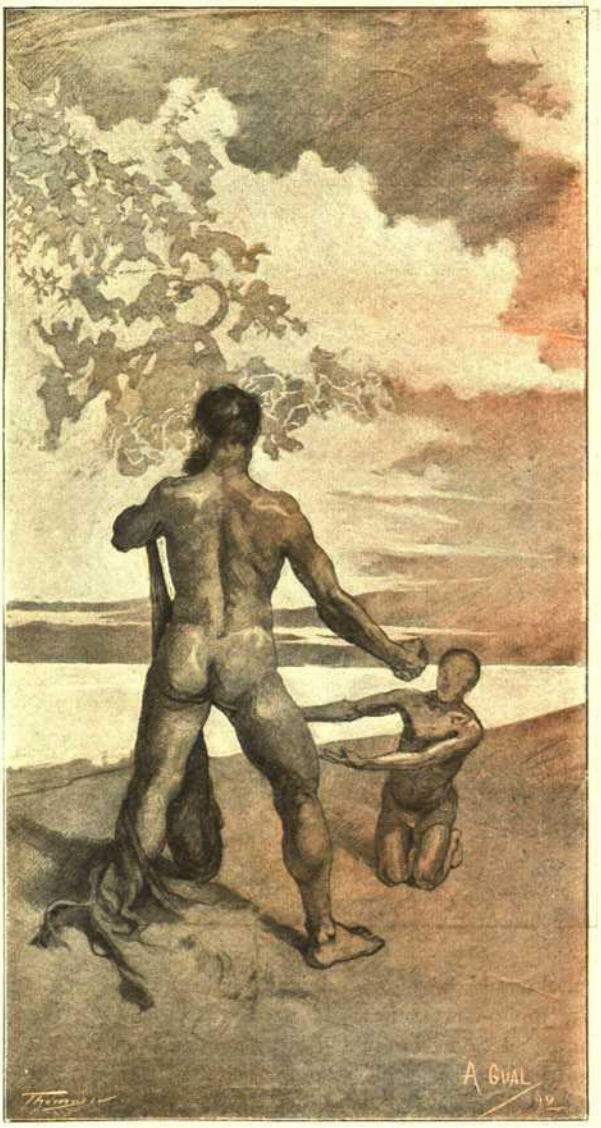
—Donchs—va dir en Bartrina—no insisteixo més. Demá, á las tres de la tarda, després de pendre café, els que vulguin venir hi vindrán, si no passan de tres... ó quatre, y á condició de que estiguin disposats á escoltar en serio.—

Y després la conversa va girar sobre l'ultim discurs del «Club Federalista», ó sobre l'última escaramussa del Xich de las Barraquetas.

Tothóm va creures qu'alló havía sigut la nota del día, fracassada, d'en Bartrina.

Y... cosa extranya! Jo ni vaig riure, ni vaig creure que fos broma, com ho creyan els demés: vaig quedarme pensatíu, fentme aquestas reflexions:

—A Grecia varen surtir els cantors épichs, els trágichs heroichs, no en temps pacífich, ni de las academias, sinó en la borrasca de las guerras y del fons del poble. El geni es com el llamp: surt de las tempestats y cau ahont menys un s'ho espera... ¿Quí sab?—

—

L'endemá á la tarda en Bartrina's va posar á fora á la porta, aprop de l'acera, pera pendre café, y allá hi varem compareixe l'Ixart y jo; després ne vingué un altre que no recordo quí era: potser en Sardá, ó en Simó Gómez; en fí, no me'n recordo.

En Bartrina'ns va dir:

—Ara'ns esperará allá hont posa.

—¿Es lluny?

—No: á la Portaferrissa.—

Y alsantse tot acabant de beures la *copa del estudiant*, va afegir:

—Aném!—

Y'ns varem posar en marxa.

Els demés no havían acudit á la cita creyent qu'era una broma.

—

Arribats que forem á més de mitj carrer de la Portaferrissa, varem pararnos devant d'una casa bastant vella, ab una escaleta estreta per la que varem pujar, me sembla qu'era, fins á un tercer pis. Trucarem, entrarem conduhits per en Bartrina, y'ns varem trobar en un quartet petit

en el que hi havía com únichs mobles un llitet de monja, unas cadiras de boga, una tauleta y un bagul. Sobre la taula llibres y papers. Com á hoste hi vegerem un minyó vestit á la usansa dels pagesos de la Plana de Vich, de mirada inteligent y humil, d'un ayre apocat, peró sumament simpátich.

Fetas per en Bartrina las presentacions, parlarem de varias cosas. Jo alashoras comensava á fer estudis pera la meva obra en projecte *La Mort y'l Diable*, y vaig parlarli de las mitologías orientals, y de la grega, convencentme de que'l tal pageset podía darne llissons á molts catedrátichs.

Se trobava á Barcelona de pas pera Vilafranca del Panadés, ahont s'arribava de tant en tant pera veure al eminent Milá y Fontanals, á qui consultava sobre varis punts del poema qu'anavam á coneixe alashoras. En Bartrina fou qui l'invitá á que'n llegís alguns trossos, y ell, com donantsen vergonya, obrí'l bagul, ne tregué uns papers, y fullejantlos comensá á llegir.

Tots escoltavam ab una atenció religiosa. Y avensá en la lectura, y jo anava maravellantme d'aquellas imatjes robustas, espléndidas, d'aquella inspiració potentíssima d'un'ánima genial y verge alhora. Després el veya cambiar de ritme y quedar sempre grandiós, sempre genial; aixís en el *Chor d'illes gregues* no vaig poder aguantarme; y vaig murmurar á la orella d'en Bartrina:

—Noy, es molt més gros de lo que'ns havías dit!—

Y'm mirava á n'en Verdaguer ab un respecte casi sagrat. Sentía qu'en aquell pageset de la Plana de Vich hi havía un home sobrehumá, un elegit del Sant Esperit. «Aixís devían ésser — jo'm deya —Valmiki, Homer, Eskil, Dant... quan eran joves!» Perque ja no'n vaig dubtar ni un sol moment de que'm trobava en presencia d'un d'aquexos genis qu'honran no ja tan sols á una nació, sinó á tota una rassa.

La lectura dels fragments per ell escullits va acabarse, y tots el felicitaren; peró de mi diré que casi no vaig trobar paraulas: sols recordo que me li vaig oferir pera tot alló en que jo pogués serli útil ó agradable, y que li vaig demanar que fossim sempre bons amichs.

—

Quan, després de despedirnos d'ell, ens trobarem altre cop al carrer de la Portaferrissa, havían transcorregut tres horas! Ni'ns en havíam adonat.

—Bé, ¿qué vos ne sembla?—va preguntarnos en Bartrina.

—Espatarrant!-li vaig respondre.-Lo més gros que may hagim tingut á Catalunya! Quína imaginació més brillant, més potent y més sólida!—

L'Ixart va moure'l cap, fent un somrís.

—Bé, sí,—va dir.—Ja es un xicot de talent, no's pot pas negar; peró'm sembla qu'en tot aixó que'ns ha llegit hi há molta retórica. Al Seminari s'ha impresionat ab els poetas llatins:

ja li passará aquesta fuga, y després veurém! Després vindrá la crítica y fará la tría.—

L'Ixart alashoras era d'aquells que creuhen que la crítica es quelcóm de superior al art y al geni, y que té una clarividencia absoluta y fallos infalibles. En el crítich hi veya un jutje omniscient y no un eunuch.

—Donchs sento dirte que t'erras!—vaig contestarli.—May la retórica ha dat fruyts tan plens y assahonats! Lo qu'es retórich resulta fret, buyt, correcte y sens ánima: y á n'aquest n'hi sobra. Si sembla que porti á dins la de tot un gran poble!

—El temps ho dirá! Adeu!—va fer l'Ixart, despedintse.

Y'm vaig quedar ab en Bartrina y l'altre, comentant admirats els trossos de poema que acabavam de sentir llegir á n'en Cinto.

Va passar algún temps. S'havía mort la meva estimada mare, última persona de la meva familia que'm quedava, y jo me'n havía anat á viure á París. Allí, l'any 1877, vaig saber que'l poema de mossén Cinto havía obtingut el premi de la Diputació en els Jochs Florals. També vaig saber que, á conseqüencia dels seus estudis, havía contret una malaltía de cap (*neurastenia dels genis*, com se'n deya á la clínica d'en Charcot, á la que jo assistía alashoras), que després s'havía posat bé viatjant per mar en un dels vapors de la Trasatlántica, y que'l seu nom ja era honrat y respectat á Catalunya.

Sería á primers del any 1879 que vaig tornar á Barcelona per curt temps, y un día'l meu criat me va entregar un llibre qu'havían portat pera mi. Era un exemplar de la magnífica edició de *L'Atlántida* de mossén Jacinto Verdaguer, acompanyada de la traducció castellana d'en Melcior de Palau. Pressós vaig obrir el llibre, y en la *portadilla* hi vaig veure escrita de má de mossén Cinto la següent dedicatoria: «*A Pompeyo Gener, en recort de la primera llegida de mon afortunat poema. Son amich, L'Autor.*»

No crech haver rebut may un present que m'hagi sigut més grat. En aquell estudi-museu que jo tenía alashoras, el vaig colocar en una petita estanteria de roure esculpit del Renaixement, en la que hi figuravan *El Ramayana*, *La Iliada*, *La Eneida*, *El Prometeu encadenat*, *De rerum natura*, *La Divina Comedia*, *Don Quijote*, *El alcalde de Zalamea*, l'*Hamlet*, el *Faust* y algun'altra obra. Y *L'Atlántida* vaig posarla en lloch preferent.

—

Ja han passat molts anys. ¿Varem tenir rahó en Bartrina y jo, ó l'Ixart ab els seus dubtes?

El temps ens l'ha donada á nosaltres.

POMPEYUS GENER.

Fidel Giró, impressor —Barcelona.

Preu:

Una pesseta.